

gibi olduğunu, zira onun, “Şimdi kim bana uyarırsa o bendendir, kim de bana karşı gelirse artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin” diyerek (İbrâhîm 14/36) kendisine inanmayanlara karşı yumuşak davrandığını, Ömer’in ise Nûh gibi olduğunu zira onun da, “Rabbim, yüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma” diyerek (Nûh 71/26) inkârcılara karşı sert davrandığını söylemiştir (*Lisânü'l-‘Arab*, “nvh” md.). Kur’an’da Nûh mürsel (eş-Şuarâ 26/105), resul (eş-Şuarâ 26/107), apaçık uyarıcı (ez-Zâriyât 51/50), mübarek (Hûd 11/48), muhsin (es-Sâffât 37/80), mümin (es-Sâffât 37/81), kul (el-Kamer 54/9), şükreden (el-İsrâ 17/3) gibi özelliklerle anılmaktadır (Fîrûzâbâdî, VI, 26-27). Ayrıca kavimlerine gönderilmiş emin elçilerden olduğu belirtilen Nûh’un (eş-Şuarâ 26/107) “ashâbü’n-nevâmis”ten (şeriat sahibi) sayıldığı ifade edilmiştir. Rivâyete göre tûfan esnasında Hz. Nûh, Ebûkubeyş dağında bulunan Hz. Âdem’in naaşını alarak bir tabut içine koymuş, tûfandan sonra tekrar yerine defnetmiştir. Nûh’un İdrîs’ten sonra gelen ilk peygamber olup marangozluk yaptığı da nakledilmektedir (İbn Kuteybe, s. 19-24). Hz. Nûh’a ayrıca İslâm ve bilhassa Şîî geleneğinde “Neciyyullah” (Allah’ın kurtardığı kişi) sıfatı verilmiştir. Nûh’un ve kavminin tûfan hadisesinden kurtarılmasına atıf yapan bu sıfat, Allah’ın inâyetiyle Firavun’un zulmünden kurtarılan Hz. Mûsâ için de kullanılmaktadır (Sa’lebî, s. 166).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “nvh” md.; Mustafavî, *et-Tahkik*, “nvh” md.; Ebû Hâtîm es-Sicistânî, *el-Mu‘ammerûn ve'l-veşâyâ* (nşr. Abdülmün‘im Âmir), Kahire 1961, s. 3-4; İbn Kuteybe, *el-Ma‘ârif* (Ukkâşe), s. 19-24; Sa’lebî, *‘Arâ’isü'l-mecâlis*, Beyrut 1985, s. 54-61, 166; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu‘arreb* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Tahran 1966, s. 330; Fîrûzâbâdî, *Beşâ’iru zevî’t-temyiz* (nşr. Abdülalîm et-Tahâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü’l-İlmiyye), VI, 26-30; E. Pallas, “Noe”, *DB*, IV/2, s. 1661-1667; E. Plessis, “Babylone et la Bible”, *DBS*, I, 713-852; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur‘ân*, Baroda 1938, s. 282; M. Farsî, *Tora*, İstanbul 2002, I, 45; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1993, I, 87-113; İsmail Yiğit, *Kur‘ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2004, s. 112-147; G. Canova, “The Prophet Noah in Islamic Tradition”, *The Arabist: Budapest Studies in Arabic*, sy. 23, Budapest 2001, s. 1-20; J. H. Marks, “Noah”, *IDB*, III, 554-556; S. S. Schwarzschild – S. Berman, “Noachide Laws”, *EJd.*, XII, 1189-1191; D. Young – E. E. Halevy – H. H. Hirschberg, “Noah”, *a.e.*, XII, 1191-1198; P. M. Guillaume – J. Bernard, “Noe”, *Catholicisme*, IX, 1307-1309; M. Fishbane, “Noah”, *ER*, X, 461; B. Heller, “Nûh”, *ELP* (Fr.), VIII, 111-112.

ÖMER FARUK HARMAN

NÜH İ (نوح)

Ebû Muhammed el-Emîrû'l-hamîd
Nûh b. Nasr b. Ahmed es-Sâmânî
(ö. 343/954)

Sâmânî hükümdarı (943-954).

Babası Nasr b. Ahmed’in 27 Receb 331’de (6 Nisan 943) ölümünün ardından Şâban 331’de (Nisan 943) Buhara’da Sâmânî tahtına çıktı. Abbâsî Halifesi Müttaki-Lillâh, Mâverâünnehir ve Horasan’ın kendisine verildiğine dair bir menşur ve sancak gönderip hükümdarlığını onayladı. Devlet işlerini vezir tayin ettiği hocası Haneî fakihî Hâkim eş-Şehîd’e (Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed el-Mervezî) bırakan Nûh, tahta çıkışının üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden Hârizm Valisi Abdullah b. Eşkâm’in isyanıyla karşılaştı. Nûh, Hârizm’e ordu sevk ederek bu meseleyi çözdükten sonra Kuzeybatı İran’la ilgilenmeye karar verdi. Babasının bu bölgede başlattığı hareket onun ölümüyle duraklamış, Büveyhîler, Rey ve Cibâl vilâyetlerine yerleşmiş, Cürcân ve Taberistan Deylemlî lider Hasan b. Fîrûzân’ın eline geçmişti. Bu sırada Merv’de bulunan Nûh’un, Büveyhîler’e karşı Horasan Valisi Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. Muhtâc kumandasında gönderdiği ordu yenilince Horasan’a dönmek zorunda kalırken (333/944) askerî kuvvet vererek desteklediği Ziyârî Emîri Veşmgîr b. Ziyâr, Cürcân’ı Hasan b. Fîrûzân’ın elinden almayı başardı. Kuzeybatı İran’ı hâkimiyeti altına almak isteyen Nûh, Ebû Ali b. Muhtâc’ı tekrar Büveyhîler üzerine sevketti. Rey ve Cibâl vilâyetleri Irak sınırına kadar Sâmânîler’in eline geçti. Bu olayın ardından kendini güçlü hisseden Nûh, Ebû Ali b. Muhtâc’ı Horasan valiliğinden azletti. İsyân edip Sâmânî tahtına hanedandan başka birini çıkarmaya karar veren Ebû Ali b. Muhtâc, Musul’da Hamdânî Emîri Nâsirüddeve’nin hizmetinde bulunan Nûh’un amcası İbrâhîm b. Ahmed’e bir mektup göndererek Nûh’a karşı iş birliği yapmayı teklif etti ve onu yanına çağırdı. İbrâhîm’le birlikte Nişâbur’a yürüyüp şehri ele geçirdi (Muharrem 335 / Ağustos 946).

Nûh isyan haberini alır almaz Buhara’dan Merv’e geldi. Fakat burada ordusundan kaynaklanan bazı problemler yaşadı. Askerler olaylardan sorumlu tuttıkları Vezir Hâkim eş-Şehîd’i öldürdüler. Bazı kaynaklarda askerlerin vezirin kendilerine tes-

lim edilmesini talep ettikleri ve Nûh’un bu isteği yerine getirmek zorunda kaldığı rivayet edilir. Bu sırada Nişâbur’dan Merv’e yürüyen Ebû Ali hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehre hâkim oldu (Cemâziyelevvel 335 / Aralık 946); Nûh’un askerlerinin çoğu Ebû Ali’nin tarafına geçti. Nûh önce Buhara’ya, ardından Semerkant’a kaçtı. Ebû Ali, Cemâziyelâhir 335’te (Ocak 947) başşehir Buhara’ya girdi ve Nûh’un amcası İbrâhîm’i Sâmânî tahtına oturttu. Ancak Buhara’da istikrarı sağlama konusunda ümitsizliğe düşen Ebû Ali b. Muhtâc, İbrâhîm’i tahttan indirip Nûh’un kardeşi Ebû Ca’fer Muhammed b. Nasr b. Ahmed’i emirlığe getirerek Semerkant’a yürüme bahanesiyle Buhara’dan ayrıldı. Bunun üzerine Nûh, Ramazan 335’te (Nisan 947) Buhara’ya dönüp tekrar Sâmânî tahtına oturdu. Kudret ve üstünlüğünü göstermek için rakip ve muhaliflerine sert cezalar uyguladı. Amcası İbrâhîm ile kardeşleri Ebû Ca’fer Muhammed ve Ebû Muhammed Ahmed’in gözlerine mil çekti. Toğan el-Hâcib’i idam ettirdi. Bu sırada Çağâniyân’da isyan eden Ebû Ali ordusunu toplayarak Belh’e geldi. Cemâziyelevvel 336’da (Kasım-Aralık 947) yapılan savaşta yenilerek Çağâniyân’a çekilmek zorunda kaldı, Nûh, Ebû Ali’yi ertesi yıl yine mağlûp etti (Rebûlelevvel 337 / Eylül 948). Şûmân’a çekilen Ebû Ali, ittifak yaptığı vali ve emirlerin gönderdikleri yardımcı kuvvetlerle Çağâniyân’ı her taraftan kuşatınca zor durumda kalan Nûh’un askerleri Ebû Ali ile anlaşma yapmaya mecbur oldu.

Bir taraftan Ebû Ali b. Muhtâc meselesini çözmeye, diğer taraftan Horasan’ı düzene sokmaya çalışan Nûh, Horasan’da Sâmânî hâkimiyetini sağladıktan sonra Şîî Büveyhîler’i İran’dan uzaklaştırmak için faaliyete başladı. Horasan sipehsâlârlığına tayin ettiği Mansûr b. Karategin’in bölgeye geldiği sıralarda Kuzeybatı İran’daki durum tamamıyla değişmiş ve Ebû Ali’nin isyanı sebebiyle Sâmânîler’in Rey ve Cibâl’i boşaltmalarının ardından Büveyhî Emîri Rûknüddeve yeniden bu bölgelere hâkim olmuş, Deylemlî lider Hasan b. Fîrûzân’la birleşip Taberistan ve Cürcân’ı Ziyârî Emîri Veşmgîr’in elinden almış ve onu Sâmânîler’e sığınmaya mecbur bırakmıştı (Rebûlelevvel 336 / Ekim 947). Rûknüddeve’nin, kardeşi Fars Büveyhî Emîri İmâdüddeve’nin ölümü üzerine Fars’a girmesi, Kuzeybatı İran’a kapsamlı bir askerî hareket düzenlemek için uygun bir fırsattı. Nûh bu dönemde Taberistan’a tekrar hâkim oldu. Horasan sipehsâlârları Mansûr b.

Karategin kumandasındaki Sâmânî ordu- su Rüküddevle'nin ülkesinin tamamını kolayca ele geçirdi (339/950). Ancak Bü- veyhiler çok kısa bir süre sonra Karmısın ve Hemedan'ı geri aldılar. Rüküddevle ile İsfahan yakınlarında karşılaşan Mansûr b. Karategin savaş alanını terkedi Rey'e dön- dü (Muharrem 340 / Haziran 951). Aynı yıl Mansûr b. Karategin'in Rey'de hastalana- rak vefat etmesinin ardından Sâmânîler bölgeyi tamamıyla boşalttılar. Nûh, Ebû Ali b. Muhtâc'ı Horasan sipehsâlârlığına tayin ederek Kuzeybatı İnan'daki Büveyhî hâkimiyetine son vermek istedi. Bu sıra- da Rüküddevle Taberistan ve Cürcân'ı ye- niden ele geçirdi (341/952). Bunun üzerine Veşmgîr Sâmânîler'den yardım istedi. Ebû Ali b. Muhtâc, Nûh'un emriyle Veşmgîr'le birleşip Rey'e yürüdü (Rebûlevvel 342 / Temmuz-Ağustos 953). Rüküddevle, Sâ- mânî ordusuyla karşılaşmaya cesaret ede- meyip Taberek Kalesi'ne sığındı. Ebû Ali b. Muhtâc, Rüküddevle ile her yıl Sâmâ- nîler'e 200.000 dinar vergi ödemesi karşı- lığında anlaşma yaparak Horasan'a dön- dü. Sâmânî ordusunun bölgeden ayrılma- sından sonra Rüküddevle Taberistan ve Cürcân'ı geri aldı (İbn Miskeveyh, II, 155). Tekrar ülkesini kaybeden Veşmgîr, Nûh'a bir mektup göndererek Ebû Ali'yi Büvey- hiler'e meyletmekle suçlayınca Nûh, onu Horasan sipehsâlârlığından azledip yerine Ebû Saîd Bekir b. Mâlik el-Fergânî'yi tayin etti. Bunun üzerine Ebû Ali b. Muhtâc ikinci defa isyan etti, Nişâbur'u ele geçirip kendi adına hutbe okuttu. Fakat Nûh'un aldığı bir dizi tedbir sebebiyle Nişâbur'da kalamadı, Rey'e gidip Rüküddevle'ye sı- gındı (343/954). Nûh b. Nasr, bu olayın ar- dından 25 Rebûlâhîr 343'te (28 Ağustos 954) Buhara'da öldü. En büyük oğlu ve ve- liahdı Abdülmelik Sâmânî tahtına çıktı.

Kaynaklarda I. Nûh'tan erdemli ve ah- lâklı bir hükümdar olarak bahsedilmekte- dir. Fakat icraatları onun oldukça sert ve acımasız bir karaktere sahip olduğunu dü- şündürmektedir. Nûh, Mâverâünnehir'de Sâmânîler için giderek tehlikeli bir hal al- maya başlayan Karmatîler'le mücadele et- miş, liderlerini idam ederek bölgedeki nü- fuzlarını kırmıştır. I. Nûh devri Sâmânî- ler'in duraklama döneminin başlangıcını teşkil eder. Kumandanların isyanları ve devlet işlerine müdahaleleri yanında Kara- hanlılar'ın güçlenmelerinin de bunda rolü vardır. Ayrıca malî sıkıntılar, ordunun dü- zen ve disiplininin bozulmasında ve vali- lerinin merkezî idareye karşı tutumların- da etkili olmuştur. I. Nûh'un Muhtâcoğul- ları'na karşı düşmanca davranışları, onla-

rın devlet içindeki nüfuzlarını kırmak için takip ettiği politika devlete zarar vermiş, Büveyhiler'le giriştiği mücadele Sâmânî- ler'in askerî ve malî gücünün zayıflaması- na sebep olmuştur. Makdisî onun döne- minde bir senelik haracın peşin tahsil edil- diğinden bahseder (*Ahşenü't-tekâsîm*, s. 340). Normal vergilerin bile halkın taham- mül edemeyeceği kadar ağır olduğu bu dönemde şairler vergi memurlarından şî- kâyetle bulunan şiirler yazmışlardır. Ner- şahî *Târîhu Buḥârâ*, Ebû Şekûr-i Belhî *Âferinnâme* adlı eserlerini I. Nûh'a tak- dim etmişlerdir. "el-Emîrül'-hamîd" laka- bıyla tanınan Nûh bastırıldığı sikkelerde "el- Melikül'-Müeyyed" unvanına yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nerşahî, *Târîh-i Buḥârâ* (trc. Ebû Nasr Ahmed el-Kubâvî, nşr. Müderris-i Razavî), Tahran 1363 hş., s. 132-133; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm*, s. 340; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, II, 100-104, 108, 117, 119-120, 123, 126, 129, 136-142, 143, 147, 154-155, 156-157; Gerdîzî, *Zey- nü'l-ahbâr*, Tahran 1327 hş., s. 24-29; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 477-478; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân: An Abridged Translation of the History of Tabaristân* (trc. E. G. Browne), Lei- den-London 1905, s. 220-224; İbnü'l-Esir, *el-Kâ- mil*, VIII, 401, 403-404, 415, 443-444, 458-465, 466-467, 470-471, 475-476, 478, 480, 486-489, 492-493, 499, 504, 505, 507, 508; Mîrhând, *Rav- zâtü's-safâ*, IV, 44-50; Hândmîr, *Habîbü's-siyer*, II, 360-362; R. N. Frye, "The Sâmânids", *CHIr.*, IV, 141, 151; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Ka- dar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 264-267; Hasan Kurt, *Orta Asya'nun İslamlaşma Süreci: Buhârâ Örneği*, Ankara 1998, s. 22; Aydın Usta, *Sâmânîler Devleti'nin Siyâsî ve Kültürel Tarihi: 943-1005* (doktora tezi, 2003), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 70-99; Erdoğan Merçil, "Sîm- cürîler II: İbrâhîm b. Sîmcürî", *TED*, sy. 10-11 (1979-80), s. 94-96; K. V. Zettersteden, "Nûh", *IA*, IX, 346-347; C. E. Bosworth, "Nûh (I)", *EI²* (İng.), VIII, 109-110; a.m.f., "Sâmânids", a.e., VIII, 1027.

AHMET GÜNER

NÜH II (نوح)

Ebû'l-Kâsım er-Radî
el-Melikül'-Mansûr Hüsâmüddevle
er-Reşîd Nûh b. Mansûr
b. Nûh es-Sâmânî
(ö. 387/997)

Sâmânî hükümdarı
(976-997).

Babası I. Mansûr b. Nûh'un ölümünün ardından henüz on üç yaşında iken Sâmâ- nî tahtına çıktı (Şevval 365 / Haziran 976). Abbâsî Halifesi Tâi' -Lillâh saltanatını tas- dik edip hükümdarlık menşuru ve sancak gönderdi. Saltanatının ilk yıllarında devlet

işlerini annesiyle birlikte vezir Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. Ahmed el-Utbî yönetti. Vezir iktidarını sağlamlaştırdınc kuman- danları itaat altına almak istedi ve Hora- san sipehsâlârı Ebû'l-Hasan es-Sîmcürî'yi azledip yerine Ebû'l-Abbas Hüsâmüddev- le Taş'ı getirdi. Bu dönemde Büveyhî Hü- kümdarı Adudüddevle'nin kardeşi Fahrüd- devle ağabeyine isyan etmiş ve kendisini destekleyen Ziyârî Emîri Kâbûs b. Veşm- gîr ile birlikte Sâmânîler'e sığınmıştı. Nûh, Vezir Utbî'nin Horasan sipehsâlârlığına tayin ettiği Ebû'l-Abbas'ı bu iki sığınmacının ülkelerine yeniden hâkim olmasını sağla- makla görevlendirdi. Fakat Ebû'l-Abbas, Rey ve Cibâl Büveyhî Emîri Müeyyidüddev- le karşısında yenilgiye uğrayıp Nişâbur'a dönmek zorunda kaldı (Ramazan 371 / Mart 982). Utbî'nin yerine muhalifî Abdul- lah b. Muhammed'in vezir tayin edilmesi Horasan siyasetinde değişikliğe sebep ol- du. Yeni vezir, Ebû'l-Abbas'ı Horasan sipeh- sâlârlığından azlederek yerine Ebû'l-Ha- san es-Sîmcürî'yi gönderdi. İsyana kalkı- şan Ebû'l-Abbas, Ebû'l-Hasan es-Sîmcürî ile giriştiği mücadelede yenilince Cürcân'a kaçtı (377/987).

Ebû'l-Hasan es-Sîmcürî'nin yeniden Hora- san sipehsâlârlığına gelişi bölgede sükû- neti bir ölçüde sağladı. Ancak ölümünün (378/989) ardından ortaya çıkan olaylar Sâ- mânî hânedanının dağılması sürecini baş-lattı. II. Nûh'un, muhtemelen Sîmcürî aile- sinin devlet içindeki ağırlığını kırmak ama- cıyla Horasan sipehsâlârlığına Fâik el-Hâs- sa'ı tayin etmesi, bu makamın kendi hak- kı olduğunu düşünen Ebû'l-Hasan es-Sîm- cürî'nin oğlu Ebû Ali'nin silâha sarılmasına sebep oldu. Fâik'in üzerine yürüyen Ebû Ali onu Merverrûz'a kaçmak zorunda bıraktı; ardından II. Nûh'a itaat edeceğini bildirip babasının görevinin kendisine ve- rilmesini talep etti. Nûh, onun Ceyhun'un güneyinde bulunan vilâyetlerdeki hâkimi- yetini tasdik edip kendisine "İmâdüddev- le" lakabını verdi (381/991). Ebû Ali es-Sîm- cürî, Horasan'da bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başladı. Fâik'in bir süre sonra merkezî idareyi rahatsız eden bir güç odağı haline gelmesi ve Merverrûz'dan Buhara'ya yürümesi Nûh'u endişe- lendirdi. Fâik, Nuh'un gönderdiği kuvvet- ler karşısında yenilgiye uğrayınca (11 Re- bûlevvel 380 / 8 Haziran 990) Belh'e yö- neldi, şehri zaptettikten sonra Tirmiz'e ha- reket etti.

Öte yandan Horasan sipehsâlârı Ebû Ali es-Sîmcürî'nin Sâmânî ülkesini paylaşmak üzere Karahanlılar'la anlaşması Sâmânî- ler için tam bir yıkım oldu. Anlaşmaya gö-